

utförliga anteckningar skedde den första inspelningen i juni 1956, närmare bestämt den 3:e. Kan det ha skett en omkastning av siffrorna i årtalet?

Alltnog, redan den 2 juni anlände Sture Palmér och väckte visst uppseende i den vita inspelningsbussen med stor text: "Sveriges Radio". Vi gjorde ett försök vid Djupen redan samma eftermiddag men det blåste och regnade och inte ett ljud hördes från vassarna. Jag fick dock tillfälle att studera Stures parabol, ty något liknande hade jag aldrig sett tidigare. Det var ju långt före vår tid med sådana anläggningar på vart och varannat hustak. Den här var av anseelig diameter och hade byggts och konstruerats av Sture själv, som ju var ljudingenjör på radion. Han demonstrerade anläggningens förträfflighet genom att rikta in hårkorset mot gårderna på andra sidan sjön. Genom kikaren hade vi kunnat se två små figurer mot skogskanten, tydligen ett par gubbar som höll på i ett dike. Nu kunde vi tydligt höra deras konversation. Jag tyckte att här öppnade sig ett skrämmande perspektiv för spioner och andra skumma element. Men någon fågel hörde vi inte.

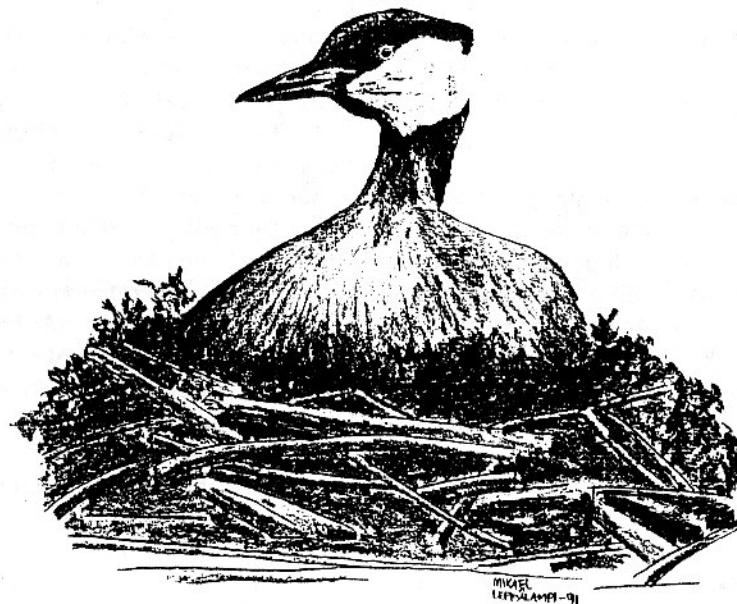
Sture övernattade hos mig och vi var uppe tidigt följande morgon. Nu hördes visserligen gråhakens läte men det blåste fortfarande och suset från vassen gjorde att det lät som bruset av ett vattenfall genom parabolens förstärkning och andra ljud mer eller mindre dränktes. Vi väntade länge, men blåsten snarare förstärktes. Nu måste Sture fortsätta norröver till avtalade inspelningar och eftersom

han var mycket kräsen och angelägen om ett fullgott resultat, så han att de här får vi ta om nästa år om fågeln är kvar då. Jag var naturligtvis mycket besviken och tänkte att ett sådant här tillfälle kommer nog inte åter.

Det var med stor spänning som våren 1957 inväntades vid Djupen. Så kom då äntligen rapporter i mitten av maj att gråhaken åter hade hörts och jag cyklade dit för att konstatera faktum. Jag ringde Sture Palmér och han kom åter farande med inspelningsbil och parabol den 30 maj. Det blåste kraftigt på kvällen och vi beslöt att invänta gryningen nästa dag, ty vid den tiden brukade vinden mojna. Vi satt hemma hos mig och pratade och han berättade många episoder från inspelningar och samarbete med den tidens "kändisar" i fågelskådarskrået, Erik Rosenberg bland andra.

Klockan två blåste det fortfarande, men vi startade ändå på försök mot Djupebo. Det var meningslöst. Inte ett ljud hördes från vassen och det bara blåste och ven. I sin sysslolöshet spanade Sture med kikaren runt sjöstranden och fick syn på en sånglärka, som satt på en sten. Han riktade in parabolen och ville spela in upptakten till sången just som lärkan steg till väders. Det lyckades mycket bra och det är den inspelningen, som finns på Sveriges Radios skiva. Men beträffande gråhaken måste vi till sist ge upp. Mycket modstulna anträdde vi återfärden.

När vi kom till Baståsen på återfärden började det duggregna så smått. Och

plötsligt såg vi på trädtopparna: De rörde sig inte längre: Det hade lugnat på. Nu blev det en hastig vändning så gott det gick på den smala vägen och vi for tillbaka i rasande fart. När jag vevade ned sidorutan i höjd med Djupebo-Alberts hördes ända dit högljudda bråkanden nere ifrån sjön. Aldrig i mannaminne har någon färdats med sådan hastighet genom Medins grindhål och ut på kärrvägen ned till sjökanten.

De ljudsensationer, som där mötte oss skulle de flesta nog knappast finna njutbara. Regnet hade upphört och genom det lätta diset formligen rullade skorrningar och höga skrän. I mina öron lät det just då som änglakörer och sfärernas musik. Parabolen monterades raskt upp på sitt stativ och hårkorset

riktades in mot den högljudda musikanten. Men nu uppstod ett nytt problem. Just i samma riktning, men närmare oss låg en småfläckig sumphöna, vars busvissling helt slog igenom. Jag fick lov att vada ut så långt stövlarna räckte - och lite till - och försöka mota bort det lilla kräket. Det lyckades bara delvis. Han tystnade när jag kom närmare, men fortsatte så snart jag återvände. Visslingen hörs markerat ett par gånger på skivan, men det är ju bara trevligt. I övrigt blev det en i det närmaste perfekt inspelning med gråhakens olika lätesvarianter.

Arten häckade sedan i Djupen med ett par fyra år i rad, som den sedan länge bortgångne vännen Per Löf skriver i Fauna och Flora 1959.

Att den därefter var försvunnen pekar åter igen på de svårförklarliga orsaker som tycks styra variationerna i den svenska faunan.

Och så, trettio år senare, slår pendeln tillbaka igen. I fjol sågs en ensam gråhake i Djupen. Tydligt en pionjär, som ville utforska möjligheterna för bosättning. I maj i år anlände hona och hane och började parningsleka, ropa och dra bomaterial. Samtidigt hade en större skrattnåskoloni börjat etablera sig i Djupen.

”SKOGS-KONTAKT” är ett nystartat infobladd från SNF, som satsar rejält på skogsfrågorna just nu. Ett kontaktnät med skogsgrupper och andra intresserade sprids som ringar på vattnet och bladet är inspirerande och har fyllt ett tomrum.

Vi i Sura-kretsen kommer också att köra hårt med skogsfrågorna framöver. På styrelsemötet 11 dec utsågs Mikael Leppälampi, Magnus Åhlen och Tom Sävström till skogsgrupp. Vill Du vara med och jobba speciellt med skogsfrågorna är du välkommen i gänget.

Denna art är också känd för att komma och försvinna från häckningslokaler utan synbar orsak. En svärm skrattnåsar brukar lätt kunna driva bort kråkor och andra äggplundrare och i skydd av en sådan koloni häckar gärna andra arter. Djupens gråhakar byggde i år sitt flytande bo i kanten av en vassrugge, granne med skrattnåsarna. Tyvärr spolierades häckningen då vågorna vid en kraftig storm sköljde över boet. Förhoppningsvis kan vi vänta ett nytt häckningsförsök nästa år.

Harald Wedérus

Vår uppgift blir att fortsätta på en redan inslagen väg; att hålla en dialog med markägare, försöka skydda arter och biotoper, lära ut, initiera, inspirera, inventera och rapportera.

Har Du något svampställe du vill skydda? Har du sett något mystiskt i skogen? Ring eller skriv gärna en rad och berätta. Allt som berör vår hembygds skogar intresserar oss!

Mikael	Tom	Magnus
315 24	337 29	313 81

NORRSJÖLUNDEN - skyddsvärt objekt i Lisjö

Ändamålet med föreningens utflykt till Norrsjölunden den 10 nov. var att ytterligare poängtera lundens unika värde, genom att också påvisa områdets intressanta ekologiska förhållanden vad gäller ”kryptogamer”. Det finns många skyddsvärda områden i Surahammars kommun. Norrsjölunden är ett av dessa.

Bland de idag mest skyddsvärda biotoperna i vårt område, är de som innehåller orörd lövträdsvegetation med lågor, döende och levande trädstammar i blandning. Organismlivet är där särskilt stabilt på grund av

den mångfacetterade och artrika florans och faunan.

Norrsjölunden är förmodligen ett av Surahammars kommuns innehållsrikaste och viktigaste skyddsobjekt vad gäller tickor och övriga vedväxande arter, vilka av lättförklarliga skäl numera inte platsar i det moderna skogsbrukets policy.

Det är min förhoppning att intresset inom föreningen för våra mossor, lavar och svampar (som är så viktiga indikationsgrupper i naturvårdshänseende) skall öka.

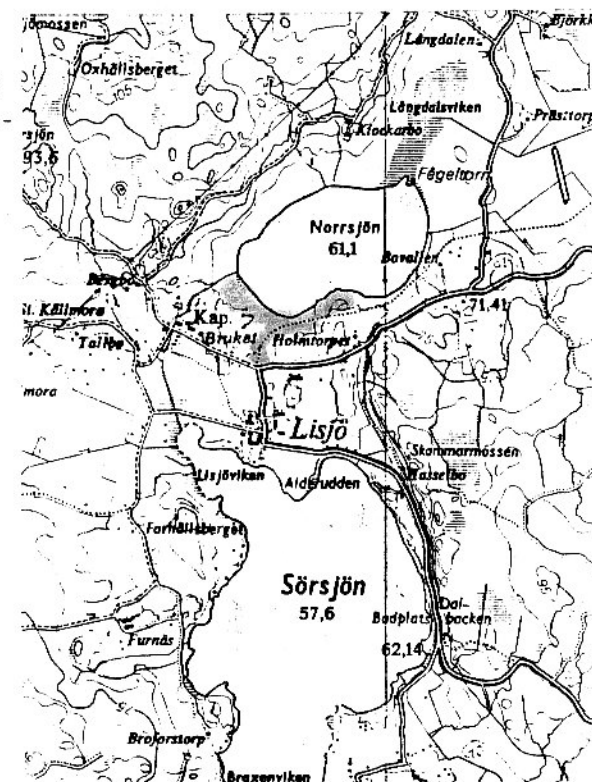
Ingvar Granqvist

Bland flera intressanta arter vi hittade i lunden kan särskilt nämnas:

MOSSOR
Väggpraktmossa, kranshakmossa och plattfläta.

LAVAR
Parasitägglav, aspkranslav och brosklav.

SVAMPAR
Koralltaggsvamp, pipklubbsvamp, skålplätt och aspnästring.

Tornfalken - giftdrabbad rovfågel

En falk mot den blå himlen, stannar plötsligt upp i luften och börjar "ryttla". En tornfalk! Som upphängd i ett snöre, skickligt manövrerande med fladdrande vingar och spretande stjärtpennor, spanar falken efter gräsmarkernas smågnagare, grodor eller större insekter. Lyckas han fånga en sork, flyger han iväg med bytet hängande i klorna, mot närmaste träddunge för att där avspisa sin måltid. Att kikaspana på en jagande tornfalk är en fin fågelupplevelse.

Tornfalken (*Falco tinnunculus*) är en av de fågelarter som drabbades hårt till följd av kvicksilveranvändningen inom jordbruket under 1940- och 1950-talen. Likaså frätande småfåglar (ex. gulsparv), ringduvor, fasaner och tomduvhök hittades benförlamade och döende av det metylkvicksilverbetade utsädet som spreds på åkrarna.

Det var ornitologen Erik Rosenberg i Örebro som slog larm om följderna i ett radio-program våren 1963. 1957 bodde tjugo par tornfalkar kring Kvismaren, 1961 fanns bara två, 1962 inte ett enda som var fast bosatt, berättade Rosenberg ut i etern.

Tornfalken hade förstås inga större problem att fånga benförlamade sparvar på åkrarna. Det är heller inte svårt att förstå, att den inte behöver många sådana byten för att själv råka illa ut. Precis som människan står ju tornfalken på toppen av näringspyramiden.

Under 1950-talet sågs tornfalken i våra trakter, lika allmänt eller frekvent som vi ser ormmvråken idag. Men som vid Kvismaren inträffade också här hemma en märkbar nedgång i

populationen efter år 1962. (Arne Persson och Yngve Pettersson). Från de senaste 20 åren finns totalt endast 7 säkra häckningar registrerade från Surahammars kommun, (Ramnäs naturklubb's års-skrifter). Dessa fördelar sig enligt följande; 1970 häckade 2 par i Ramnäs (Kyrkbyn och Sörby), 1971 1 par i Ramnäs (Kyrkbyn), 1977 2 par och 1978 1 par i Seglingsberg samt den senaste 1990, då 1 par häckade i Lisjö (hygge). Tornfalken är, trots sitt lätt igenkända ryttlande, en ganska svårinventerad fågelart, varför häckningar kunnat förbisett. Någon riktad inventering av arten har ej gjorts i kommunen.

År 1987 genomfördes en inventering av tornfalkens förekomst i Sverige, (Thomas Karlsson, Åke Abrahamsson). Arten förekommer häckande i samtliga landets 25 län. De flesta paren rapporterades från Dalarna (54), Skåne (44), Norrbotten (39), och Hälsingland (30). Från Västmanland endast 6 par.

Totalt rapporterades 364 häckningar och 104 troliga häckningar. Efter en speciell beräkningsmodell uppskattades hela den svenska häckningspopulationen 1987 till 3047 par, (exklusive fjällområdet). Boplatsvalet rapporterades från 270 häckningar och fördelade sig i % enligt följande, risbo (43), holk (22), stubbe (18), byggnad (13), klippa (4). Häckningsbiotopen (från 283 par) i %, gräsmark (32), åker (30), hygge (26), ind-om/ruderat (11), myr (1).

Inom vissa län och regioner rapporterar ornitologerna att tornfalksbeståndet fortfarande minskar.

Det bästa häckningsresultatet (på flera decennier) för arten i Västmanland noteras från år 1988, med 14 par, (Lrks arkiv, VOF). Men varför häckar inte flera par i Surahammars kommun? Det råder knappast brist på boplatser. Lämpliga häckningsbiotoper bör kunna vara t.ex. Obergå/Ståltorp, Västersjön/ Västsurå/ Elingbo, Lisjöområdet, Gnien/Storängarna, Seglingsberg, Hökebo/Näs, Felingen plus några hyggen.

Under år med optimala födoförhållanden borde ett 10-tal par kunna häcka med framgång. Verkligheten visar dock att det med säkerhet finns flera faktorer som samverkar och gör att vi tycks få vänta på tornfalkens återhämtning. Tänkbara faktorer kan vara bl.a. ett alltför rationellt drivet kemikaliejordbruk, riskfaktorer under flyttningen och på övervintringsområdena, konkurrens från andra arter, väderförhållanden, störningar etc.

För landskapet Västmanland är det värt att under 1990-talet följa upp beståndsutvecklingen, inte minst med tanke på omdaningen av jordbruket som står för dörren. Till sista hoppas jag den här anspråkslösa artikeln kan "skärpa" vår uppmärksamhet på tornfalkens vidare öden också i Surahammars kommun. Sätta upp holkar och bygga risbon kan vi ju alltid stå till tjänst med. Sedan får vi hoppas att *Falco tinnunculus* också i framtiden ryttlar över öppna odlingslandskap!

Tom Sävström

Ett möte i markerna med vår största uggla - Berguven

Det var en kväll i slutet av september -91. Jag var ute på en av mina många älgrundor så här års. Mina mål denna afton var Seglingsberg och Näcksjön. Norrut från logen vid Turki ängar kunde jag se en älgko med sina två kalvar och en pinntjur som var klart intresserad av kon. Kon i sin tur verkade mest vara irriterad av tjurens närmanden. Hon kände säkert till att det fanns grannare "oxar" i hennes omgivning. Senare drog sig familjen in i en tätning och jag fortsatte upp mot Näcksjön.

Då jag kommer upp på höjden där skogsvägen delar sig mot Näcksjön och Ulvsbomuren får jag syn på en konstig klump på toppen av en telefonstolpe. En snabb granskning genom kikaren bekräftar min misstanke - en berguv! Avståndet är endast 50 meter och jag kan tydligt se horntofsarna då uven gör en huvudrörelse för att spana av hygget. Plötsligt slår uven ut vingarna och sveper iväg. I den lugna flykten kan jag lägga märke till de breda, långa vingarna och det påfallande stora huvudet. Intrycket var pampigt!

Ute på hygget har skogsbolaget lämnat en endaste frötall kvar och där satte sig uven i siluett på den nedersta grenen. Bakgrunden var en röd solnedgång när den är som allra vackrast.

Försiktigt tog jag mig ur bilen för att dokumentera händelsen med filmkameran. Då jag höll på och filmade som bäst ljud ett genomträngande ljud, skällande läte vid sidan om mig. Jag tittade upp och där satt ännu en berguv i toppen av en gran. Helt otroligt, två berguvar samtidigt! Det här måste vara min finaste upplevelse i markerna någonsin.

Efter ca 10 minuter fick uvparet nog och flög i rak flykt ner mot Näcksjön.

Mikael Leppälampi

"Sett och hört i markerna"

När detta skrivs (på nyårsdagen) tycks vi gå mot en ny mild och grön vinter. I så fall den femte i rad. Det är inte för utan att vi börjar längta efter en normal vinter. Hösten har vi lämnat bakom oss och med den en hel del fina minnen från markerna. Här redovisar vi några av dem.

HÅGRAR ser vi allt oftare vid våra sjöar och längs Kolbäcksan, här kan nämnas 6 ex Västersjön 8/8 (YPE), 4 ex Norrsjön 10/11 (KAN), 1 ex Östersjön 16/12 (TSÄ). Den 25/10 kunde hela 750 STORSKRÄK och 11 SÅLSKRÄK studeras i Gläpen (MLE). Den 17/11 rastade 60 GRÄSAND i Magsjön (TSÄ) och den 27/12 40 ex i ån vid Aliden tillsammans med 5 KNIPA (LER).

Som ett led i projekt ÖRN-72 håller Ramnäs naturklubb en åtel med slaktavfall igång under vintern, (kommunen lämnar ekonomiskt stöd till matningen). Det här gör att några örnar stannar i trakten och ses stryka omkring. HÅVSÖRN noteras från Lisjö så tidigt som 1/9 (MAH), samt 26/9 (KLi). KUNGSÖRN har setts vid bl a St Vallsjön den 22/12 (LKa) och vid Usträngsbo och Muren 2 ex 29/12 (LER).

Den 5/8 sågs en ensam TURKDUVA på Skolgatan (YPE). En december-morgon vid fyratiden trodde Hans Kubitschek i Vällingby knappt sina ögon då han tittade ut genom sovrumsfönstret. På balkongracket sitter en pampig BERGUV och "plirar" med ögonen. Som sagt var, det finns fler som har tur med uv.

I juli sågs ett par LAPPUGGLA norr om Långsjön (GJo) och 1 ex i närheten av Harsjön 9/8 (KLi, JPe), 1 ex vid Stenramsfly 23/9 (TSÄ). Lappugglan blev 1991 nykomling i den Västmanländska häckfågelfaunan (ett par i Skinnskatteberg). SPARVUGGLA och VARFAGEL rapporteras från flera platser. Den 10/11 fanns de båda i Kohagen, där varfågeln under närmast hjärtskärande skrik attackerade den lilla ugglan (TSÄ).

En fin obs var den HÄRFAGEL som under en dag i augusti vände komockor i hagen vid Frohmörpet (MBE). Yngve Pettersson är en sann fågelvän, han matar dem varje vinter i Lisjö. Också denna vinter har Yngve haft en GRASPETT (hona) som matgäst den 8/12. Den TRETAIGA HACKSPETTEN har blivit en raritet i vår kommun, 1 ex vid Fallet i Virsbo 23/11 (LKa), 1 ex norr om Trundhemsmossen 21/9 (TSÄ). En MINDRE HACKSPETT på Tippen den 19/12 (TSÄ).

Vidare noterar vi två RÖDSTRUPIGA PIPLÄRKOR vid Gnien 12/9 (KLi, JPe). NÖTKRÄKOR hela 10 ex vid Norrsjön 29/8 (MAH), sent sjungande FLODSANGARE (början på sept) vid Björnstugev (KAN), BOFINK 19/12 Tippen (TSÄ), STENKNÄCK i Seglingsberg 26/9 (MAH), STEGLITZ 3 ex 4/9, 15 ex 21/11 och 18 ex den 18/12 på Sura bruk (YPE, TSÄ), VINTERHÄMPLING 8 ex vid Gnien 31/10 (LER), TALLBIT och LAPPSPARV på Liarsboskogen den 14/9 (MLE), TALLBIT på Morsjöåsen 22/9 (TSÄ).

En riktig skönhet sågs i Kyrkbyn i Ramnäs den 5/10, en AMIRALFJÄRIL (LER). För att inte tala om den SOMMARGYLING som flöjtade vid Cronblads i Olberga i juni (BJo), eller den ståtliga 10-taggaren som videofilmades vid Mantmossen den 24/9 (MAH, TSÄ).

Från följande personer har vi denna gång inhämtat rapporter; KAN-Kjell Andersson, MBE-Martin Bergius, LER-Lennart Eriksson, BJO-Bengt Jonsson, GJo-Göte Johansson, LKa-Lennart Karlsson, MLE-Mikael Leppälampi, KLi-Kim Lill, JPe-Jan Pettersson, YPe-Yngve Pettersson, TSÄ-Tom Sävström, MAH-Magnus Ahlen. Vi tackar!

TSÄ MLE